

Biztonságpolitikai tornádó

Neoliberalizmus és büntetés a XXI. század hajnalán

Az 1990-es évek elején Rudolph Giuliani, New York újonnan hivatalba lépő republikánus polgármestere rendőrségi hadjáratot indított a „zéró tolerancia” jegyében. Keményen lépett fel az utcai apró bűnöket elkövetők ellen, akiket az ő szemében a *squeegee man*^{*1} testesített meg. New York a rendfenntartás agresszív közelítésének a mintapéldájává vált, amelyet annak ellenére, hogy elképesztő költségeket emésztett fel, és hogy nem mutatható ki összefüggés az elkövetések számának a csökkenésével, más amerikai és nyugat-európai városok is csodáltak és utánozni kezdtek. *A nyomor börtönei* című, 1999-ben megjelent művemben bonckés alá vettem a szlogenek („a börtön hat”²), az úgynevezett elméletek (a „törött tükör”) és az intézkedések (mint például az elzárás eszközeinek a nagyobb gyakorisága, a „küszöb büntetések”, a javítótáborok és a fiatalokúak kijárási tilalma) inkubációs folyamatát és nemzetközivé válását, amelyektől a posztindusztriális városokban egyre erősödő egyenlőtlenség és marginalizálódás megállítást vártak. Bemutattam, hogyan kovácsolták meg mindezeket a fegyvereket a Reagan elnöksége alatt alapított és a Manhattan Institute által vezetett konzervatív agytrösztök a jóléti állam felszámolásáért és a szegénység kriminalizálásáért folytatott keresztes háborújukban, miközben a gazdasági különbségek tovább nőttek és a társadalmi bizonytalanság egyre csak terjedt. Nyomon követtem „importálásukat” azon neoliberális gondolkodásra áttért politikusok, domináns médiumok és piacpárti politikai tanácsadó intézetek révén, amelyek ebben az időszakban szaporodtak el az Európai Unióban, különös tekintettel Tony Blair Nagy-Britanniájára. Bemutattam azt is, hogyan csempészték be hazájukba és álcázták tudományos köntőssel egyes egyetemi oktatók az amerikai büntetéstechnikákat. Fő állításom kapcsolatot teremt a neoliberális szerkezetváltás és a büntetésfilozófia között: a gazdasági deregulációról szóló „washingtoni konszenzus” és a szociális védőháló szűkítése immár magába foglalja a bűnelkövetés büntető kontrollját, mert a piac „láthatatlan keze” feltételezi és szükségessé teszi a büntető állam „vasóklét”.

Jelen írásomban a hűsz nyelvre is lefordított *A nyomor börtönei** nemzetközi fogadtatásával foglalkozom, amelyből kirajzolódik a fejlett társadalmak büntetőjogi fejlődése az elmúlt évtizedben. Megállapítom, hogy az Egyesült Államok példája által ihletett világméretű közbiztonsági tornádó, amelyre az 1999-es könyvem figyelmeztetett, azóta is tombol mindenhol. Olyannyira, hogy az Első világ országaiból már áterjedt a Második világra is, és akkora mértékben változtatta meg a büntetőjog tétjét és gyakorlatát a világban, amekkorát alig tizenöt évvel ezelőtt nem hogy előre jelezni, de még elképzelni sem lehetett volna. Kiterjesztem elemzésemet az agytrösztöknek az amerikai típusú büntetési gyakorlat latin-amerikai kisugárzásában játszott szerepére (ezt nevezem „Giuliani-hatásnak”). Végül pedig ismét áttekintem és átvizsgálom a neoliberalizmus és a súlyosbodó büntetési tételek közötti kapcsolat eredeti modelljét, ami elvezet a *Punishing the Poor* (A szegények megbüntetése) című könyvemben felvázolt – az államot a szociális bizonytalanság korára történő átszabás – elemzéséhez.

A közbiztonsági tornádó nyomában

A nyomor börtönei a társadalomtudomány eszközeivel foglal állást a nyugati országokban napjainkban folytatott kiemelt fontosságú vitában. A vita témája a börtön megnövekedett szerepe és a büntetőpolitikában bekövetkezett kemény fordulat, amely a XX. század utolsó két évtizede óta megfigyelhető a fejlett társadalmak nagyobb részében. Az eredeti célpont Franciaország és szomszédjai voltak, amelyek mohón importálták az Egyesült Államokban az 1990-es években megalkotott kategóriákat, szlogeneket és bűnözésellenes intézkedéseket, s ezáltal történelmi fordulatot hoztak az ország gyakorlatában a társadalmi problémák kezelésétől a nagyvárosi marginalitás büntetőjogi kezelése felé. Művem megírásában az a cél vezérelt, hogy elutasítsam a politikusok és a média domináns beszédmódját, amely táplálta ezt az új vélekedés-együttest a büntetés gyakorlatáról, és hogy Európa-szerte felhívjam a tudományos kutatók, a társadalmi szervezetek vezetői és a politikusok, valamint az aggódó állampolgár figyelmét az ezen elveket vezérlő szándék gyanús voltára csakúgy, mint az állam büntető karjának az erősödéséből és dicsőítéséből származó társadalmi következményekre és politikai veszedelmekre. Könyvem írása idején nem terveztem ennél messzebbre merészkedni egy számomra új és kevésbé ismert terület vizsgálatában. Elemzésem körébe azért vontam be az igazságszolgáltatást, mert az

* *A nyomor börtönei. A „zéró tolerancia” világméretű terjedése.* Budapest, Helikon Könyvkiadó, 2001. Lásd Szigeti Péter ismertetését: *Eszmélet* 53 (2002. tavasz). (A szerk.)

a polgárjogi mozgalmak visszaszorulása után hihetetlen mértékben megnövekedett és agresszív módon nyert alkalmazást a belső robbanás fázisába érkezett amerikai fekete gettóknak és azok környékén, és mert feltett szándékomban állt kitérni a nagyvárosi egyenlőtlenség és a faji eredetű dominancia kérdéseire³. Ám időközben két váratlan fejlemény is arra készítetett, hogy tovább mélyítsem a kutatásnak és az értelmiségi aktivizmusnak ezt a barázdáját.

Az első a könyv szokatlan fogadtatása volt előbb Franciaországban, majd azokban az országokban, amelyek nyelvére hamar lefordították, s így segítettek a műnek átkelni a tudományos kutatást, az aktivizmust és a közpolitika alakítását általában elválasztó határokon. A második pedig az a tény, hogy kettős tézise – miszerint az Egyesült Államokban a jóléti állam ellen indított offenzíva keretében kialakított új „büntető szellemű józan ész” átszeli az Atlanti-óceánt és elterjed Nyugat-Európában; illetve ez a propagáció nem a bűnözési rátára és a bűnözés jellegének a fejlődésére adott belső indíttatású válasz, hanem a neoliberais projekt külső terjeszkedésének a terméke – eklatáns módon nyert bizonyítást *A nyomor börtönei* tucatnyi nyelven történő kiadása révén. Ez a heves külföldi reakció teremtett számomra alkalmat arra, hogy három kontinensen is a gyakorlatban tesztelhessem könyvem érvelésének megalapozottságát. Ennek köszönhetően megerősítést nyert, hogy a rendfenntartás „New York-i modelljének” a népszerűsége világszerte – amely a hajdani rendőr főnök, William Bratton és az őt kinevező (majd leváltó) Rudolph Giuliani polgármester nevéhez kötődik – valóban csak egy jéghegy csúcsa. Ez a jéghegy a hatóságok szélesebb körű átszervezése: ezen belül értelmezhető a fenti modell a közpolitika országhatárokon túl is átlépő trendjének az elemeként, amely trend magába foglalja a képzettség nélküli munka piacának a rugalmassá tételét és a szociálpolitika restriktív átalakítását „workfare”-ré, a Ford és Keynes utáni Amerika modelljének megfelelően⁴. Kiragadva néhány momentumot *A nyomor börtönei* eredeti kiadásának az üstökösszerű pályafutásából, a vita különböző színtereiről és különböző országokból, talán jobban tetten érhető az értelmiségi diskurzus és a hozzá kötődő politikai harcok tétje, amely nem is annyira a bűnre és a büntetésre vonatkozik, mint inkább az állam szerepének az újbóli megfogalmazására a neoliberais hegemonia alatt kikristályosodó gazdasági, társadalmi és morális feltételek favorizálásával, illetve az azoknak való megfeleléssel.

A könyv azonnal átkelt az egyetemi, újságírói és polgárjogi körök határain. Franciaországban *A nyomor börtönei* bemutatóját egyenesen a büntetés-végrehajtás központjában tartottuk: egy szürke és hűvös novemberi délutánon egyenes adásban mutattam be nyomozásom eredményét a *Canalweb* és a *Télé La Santé* adókon. Utóbbi a párizsi La Santé börtön belső, az elítéltek által üzemeltetett televíziós csatornája. A bemutató után pedig késő estig telt ház előtt vitakoztunk a könyvön a személyzettel és a büntetés-végrehajtási főiskola hallgatóival a fővá-

roshoz közeli étkezdejükben. A vita pár hét alatt áterjedt az országos médiára és a legkülönbözőbb tudományos és militáns körökre, mint például az *École normale supérieure* elitegyetemre és a *Lutte Ouvrière* szakszervezet évi rendes ünnepségére, a nantes-i *Maison des sciences de l'homme*-ra és a zöld párt lyoni „vitabárjára”, a *Centre national pour la recherche scientifique*-re és az *École de la magistrature*-re csakúgy, mint az országszerte rendezett nyilvános gyűlésekre, amelyeket többek között a *Les Amis du Monde diplomatique*, az *Amnesty International*, az *Attac*, az *Emberi jogok ligája*, a *Raisons d'agir*, a börtönbeli oktatással foglalkozó *Genepi* diákszövetség, számos egyetem és lakóhelyi szervezet, több politikai párt és az ország egyik fő szabadkőműves páholya tartott. A gyerekkorom városában, Montpellier-ben, a szakszervezetek házában tartott egész napos nyilvános találkozó „A nyomor büntetéséről” jól illusztrálja ezt a katolikus és dinamikus vitaszellemet, amelyben részt vettek társadalomtudományi kutatók, ügyvédek, bírók, aktivisták és szakszervezeti vezetők számos állami szektor képviselőjében: közoktatás, egészségügy, szociális védelem, ifjúságvédelem és büntetés-végrehajtási adminisztráció⁵. A *nyomor börtönei*-t rövid időn belül színpadra alkalmazták (2001 júniusában, a *Rencontres de la Cartoucherie* keretében elő is adták), érveit dokumentumfilmek is átvették (például a *La Raison du plus fort*), és megjelentették egyetemi antológiákban, szabadságharcos fanzinokban és kormánykiadványokban is. Mi több, felkérést kaptam a Nemzetközi Munkaügyi Szervezettől, hogy könyvemem mutassam be az ENSZ genfi *Forum 2000* című rendezvényén, minekután több ország képviselői sürgettek, hogy látogassak el a hazájukba, és nyissam meg ott is a kötetemben javasolt közpolitika nyilvános vitáját.

Nehéz is lett volna visszautasítanom ezeket a felkéréseket, hiszen alig pár hónap alatt féltucatnyi országban lefordították és kiadták a könyvet, ami meghívások egész lavináját indította el egyetemek, emberjogi központok, helyi önkormányzatok, szakmai és politika szervezetek széles skálája részéről. Egymástól annyira különböző országokban akarták megvitatni a tézisem következményeit, mint Olaszország és Ecuador, Kanada és Magyarország, Finnország és Japán. Az Ibériai-félszigeten *A nyomor börtönei* igen gyorsan megjelent nem csak spanyol, de katalán, galíciai és portugál fordításban is. Bulgáriában a fordítómát hívták meg az országos televízióba kötetem érvelésének a bemutatására, mivel nem tudtam személyesen elmenni Szófiába. Brazíliában az *Instituto Carioca de Criminologia* és az *Universidade Candido Mendes* büntetőjogi kara által támogatott *Prisões da miseria* bemutatója alkalmából az igazságügy-miniszterrel és Rio de Janeiro volt kormányzójával folytatott vitámról beszámolt a helyi országos sajtó is (figyelmüket nyilván felkeltette az előadásom címe: „Diktatúrát akar bevezetni a brazil polgárság?” – Wacquant 2003)⁶. Pár hét leforgása alatt a könyvem tézisént megemlégtették újságírók, egyetemi kutatók, ügyvédek, sőt, még a Legfelső Bíróság egyik döntésében is hivatkoztak rá. Görögországban a könyv megjelenése

alkalmából kétnapos konferenciát tartottak az athéni francia követség társszervezésében „A büntető állam az USA-ban, Franciaországban és Görögországban” címmel, amelyen társadalomkutatók, jogászok, történészek, igazságszolgáltatási tisztségviselők és újságírók is részt vettek. Dániában szociális gondozók egy haladó szervezete azért támogatta a *De fattiges fængsel* megjelenését, hogy ezzel tudományos municiót szerezzen a szegények büntető jellegű felügyelete irányába elmozduló bürokrácia elleni küzdelméhez. Törökországban a legális kiadás elkészültéig a rendőrfőiskola révén kalózfordításban kezdett elterjedni a könyv, amelyet egy rendőrfelügyelő készített, aki még Franciaországban folytatott szociológiai tanulmányai idején olvasta.

De a 2000 áprilisában Argentínában tett látogatásom mutat rá a legjobban, hogy milyen érzékenyen érintette a könyvem a társadalompolitika idegrendszerét. Ez volt az első utam ebben az országban, nem tudtam semmit rendőrségi, igazságügyi és büntetés-végrehajtási intézményeiről és hagyományairól, ám mégis minden úgy történt, mintha elemzésem kerete kifejezetten az aktuális argentinai események megértésére és megvilágítására készült volna. Egy feszült helyhatósági és regionális választási kampány finiséra érkeztem Buenos Airesbe, amelyben mind a baloldali, mind a jobboldali jelöltek elsődleges prioritásként kezelték a bűnözés elleni küzdelmet az USA-ból átvett módszerek szerint. Alig egy hónappal azután, hogy William Bratton, a „zéró tolerancia” globális apostola meghirdette náluk a kemény rendőri fellépés ígését, valóságos értelmiségi, politikai és médiavihar kellős közepén találtam magamat. Tíz nap alatt 29 előadást tartottam egyetemi és aktivista közönségek előtt, szakértői találkozókra vettem részt kormányképviselők és jogászok társaságában, és interjúk egész sorát adtam a nyomtatott sajtó, a televízió és a rádió teljes spektrumának. Egy héttel azután, hogy Buenos Airesbe érkeztem, járókelők megállítottak az utcán, hogy újabb és újabb sürgős kérdéseket tegyenek fel nekem a *Las Cárceles de la miseria* kapcsán.

Ennek az összefoglalásnak semmiképp sem az a célja, hogy *A nyomor börtönei* külföldi fogadtatásával igazolja elemzői érdemeit, csak érzékeltetni akartam vele a könyvemben lekövetett jelenség széleskörű elterjedtségét és az Első és Második világ társadalmainak politikusi, újságírói és értelmiségi köreiben kialakult heves visszhangját. Igenis tombol világszerte a közbiztonságot védő tornádó, amely teljesen átalakította a bűnözésről és a büntetésről folyó vitát és közgondolkodást, méghozzá oly mértékben, hogy azt jó tíz évvel előtte senki sem tudta volna megjósolni. A könyvem iránti ritka méretű nemzetközi érdeklődés magyarzata ugyanaz, mint Franciaországban: mindezekben az országokban a helyi hatóságok üdvözölték az amerikai kormányzat képviselői által kanonizált és a Giuliani–Bratton páros által kirakatba helyezett szlogeneket a „zéró toleranciáról” és a börtönbüntetés hatékonyságáról, mint a New York-i bűnözési statisztikák csodálatos javulásának közvetlen okozóit. Jobboldali és – ami jóval meglepőbb – baloldali politikusok⁷

egymással versengve importálták mindenhol a rendfenntartás amerikai módszereit, mint a nagyvárosi erőszak és zavargás elleni csodálatos gyógymódot, miközben az ezen módszereket kétkedéssel vagy kritikával illetők elméleti érveket, empirikus adatokat és polgárjogi tűzfalakat kerestek annak a megakadályozására, hogy a büntetés elrettentő ereje általános alkalmazást nyerjen a járványszerűen terjedő szociális bizonytalanság kezelésében.

A „Washingtoni konszenzus” magában foglalja a bűnözés elleni harcot

A könyv nemzetközi terjedése igen rövid idő alatt a társadalomtudomány ismeretének a politikájáról szóló rögtönzött élménnyé változott át. Noha én az Európai Unió belső magját helyeztem elemzésem célkeresztjébe, kiderült, hogy a könyvben felvázolt kapcsolat modellje neoliberalizmus és szigorodó büntetés között még inkább napirenden van az óvilág poszt-szovjet átalakulásával küszködő perifériáján, valamint a Második világ azon országaiban, amelyeket a tekintélyelvű kormányzás súlyos öröksége, a polgári lét hierarchikus felfogása és a mély, sőt, tovább mélyülő egyenlőtlenséggel párosuló tömeges szegénység jellemez – ebben a kontextusban a szegénység büntetése garantáltan katasztrofális következményekhez vezet. Ebből a szemszögből nézve azok a latin-amerikai társadalmak, amelyek már korán radikális gazdasági deregulációs (vagy a multinacionális cégeknek kedvező újregulációs) kísérletekbe kezdtek, majd a monetáris dogmákat rájuk kényszerítő nemzetközi pénzügyi szervezetek gyámsága alá kerültek, még alkalmasabb terepet jelentettek a büntető populizmus keménykezű változatának a bevezetéséhez és a bűnüldözés amerikai stratégiáinak az importjához. Ha egy képlettel akarunk leírni: azok a vezető elitek, amelyeket az 1970-es években megszédítettek és átalakítottak a Milton Friedman vezette „chicagói fiúk”, az 1990-es években természetesen hagyták magukat elcsábítani a Rudy Giuliani-féle „New York-i fiúk” által, amikor elérkezett az idő, hogy megzabolázzák a neoliberális átstrukturálás szerteágazó következményeit és szembenézzenek a terjedő szociális bizonytalansággal és a duálissá tett osztályszerkezet alján kialakult „piacosodásból” fakadó nagyvárosi zavargásokkal. Nem véletlen, hogy a chicagói egyetem „pénz orvosai” által diktált politikát elsőként magáévá tevő Chile az (Valdés 1984), ahol a legmagasabb a büntetés-végrehajtási intézménybe zártak aránya a kontinensen: míg 1992-ben 155 elítélt jutott 100 ezer lakosra, 2004-re ez a szám 240-re ugrott, miközben Brazíliában a megfelelő arányszámok 74 és 183, Argentínában 63 és 140, Uruguayban pedig 97 és 220⁸. Nemcsak, hogy az egész földrészt átjárja a nagyvárosi bűnözés villámgyors növekedésétől való félelem, amelyet tovább fokoztak a demokrácia visszatérését és az államnak a szociális szektorból való kivonulását követő társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek és a problémás területek és tár-

sadalmi csoportok kezelése iránti politikai aggodalmak, hanem mindenhol a büntető megoldásoknak ugyanazt a tárházát óhajtják megvalósítani: kiszélesíteni a rendőrség hatalmát és előjogait, központba helyezve az utcai és kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket; kibővíteni a börtönöket és puszta emberraktárrá silányítani azokat, valamint elfogadott gyakorlattá tenni a szociális és területi szempontok szerint differenciáltan alkalmazott „sürgősségi eljárásokat” (egy kolumbiai példával szolgál erre Iturralde 2008). Mindezeket az Egyesült Államokból érkezett „csodaszereket” ihlette vagy legitímálta egyes külföldön serénykedő amerikai diplomaták és igazságügyi szervezetek tevékenysége, amerikai agytrösztök és helyi szövetségeseik célzott akciója, valamint ezen országok vezetőinek az amerikai jóváhagyásba burkolt rendfenntartási szlogenek és intézkedések iránti étvágya.⁹

Ahogy Nyugat-Európában, a déli féltekén is kulcsszerepet játszottak az agytrösztök az „amerikai gyártású” agresszív büntetékiszabás terjedésében. Az 1990-es években a Manhattan Institute vezette azt a transzatlanti kampányt, amely mélyen átrendezte a brit kormányzati politika paramétereit a szegénység, a szociálpolitika és a büntetőpolitika tekintetében. Egy évtizeddel később ugyanez az intézet hozta létre az Inter-American Policy Exchange (IAPE) nevű programot¹⁰ azzal a céllal, hogy az utcai bűnözés elleni harc által preferált stratégiáit exportálja Latin-Amerikába egy neoliberális intézkedéscsomag keretében, amely csomag magába foglalta a „gazdasági rendezés területeit” (business improvement districts*), az oktatás reformját „iskolai kuponok” (school vouchers*) osztása révén és a bürokrácia kiértékelését, a közigazgatás leépítését a tisztviselői állások csökkentése és privatizáció által. Az intézet legfőbb nagykövetei nem mások voltak, mint maga William Bratton, egykori asszisztense a New York-i rendőrségénél, William Andrews, és az úgynevezett „törött tükör” elmélet egyik feltalálója, George Kelling. A biztonsági rend eme misszionáriusai délre utaztak, ahol nem csak a nagyobb városok rendőrségi vezetőivel és polgármestereivel, hanem kormányzókkal, miniszterekkel és köztársasági elnökökkel is találkoztak. Az IAPE Santiago de Chile-i állandó irodájának a támogatásával a helyi jobboldal agytrösztjeinek, az Egyesült Államok kereskedelmi kamaráinak, a munkaadói szervezetek és gazdag magánszemélyek révén terjesztették a propagandát, előadásokat és politikai szakértői találkozókot tartottak, sőt, még nyilvános gyűléseken is részt vettek – Kelling odáig is elment, hogy nagy feltűnést keltett beszédet mondott Buenos Airesben annak a mintegy tízezer embernek, akik a Luna Parkban tiltakoztak a bűnözési arányok növekedése miatt¹¹. Szükség esetén az IAPE megkerüli a helyi hatóságokat és a kormányzat regionális vagy helyi ellenzékével összefogva hirdeti piaci és rendőri gyógymódjait. Ez történik Venezuelában, ahol a baloldali elnök, Hugo Chávez a szegénység és az egyenlőtlenség csökkentésével akar harcolni a bűnözés ellen, míg politikai ellenfelei – köztük Caracas polgármestere – a Manhattan Institute álláspontját teszik

magukévá, miszerint a bűnözésről kizárólag maguk a bűnözők tehetnek, és a probléma kezelése pusztán rendészeti ügy.

A Manhattan Institute lefordítja spanyolra és portugálra a saját érveit alátámasztó jelentéseket, politikai dossziékat és sajtócikkeket, és eljuttatja Dél-Amerika valamennyi „véleményformálójához”. Továbbá csoportos kirándulásokat szervez New Yorkba latin-amerikai hatóságok képviselői számára, terepszemlékkel, képzési programokkal, valamint az állam (szociális és gazdasági) szerepének a csökkentéséből és a rend könyörtelen (az alsóbb néposztályok bűnözését célba vevő) fenntartásából származó előnyök és erények intenzív sulykolásával. Ez a politikai evangelizáció „latin-amerikai vezetők egész nemzedékét nevelte ki”, akiknek a szemében „a Manhattan Institute egy ideológiai Vatikán szerepét tölti be”¹², és akiknek a számára az állam szerepének az intézet által átértelmezett koncepciója szent dogma: „laissez faire” és támogatás fent, beavatkozás és korlátozás lent. Ezek a politikusok szívükön viselik a rend kérlelhetetlen fenntartását és a börtönbüntetési tételek növelését az utcai rend helyreállítása és a városaikat megrázó zavargások megfékezése céljából, méghozzá a rendőrség köreiben járványszerűen terjedő korrupció, az igazságszolgáltatási eljárások csődje és az országaik büntetés-végrehajtási intézményeiben uralkodó kegyetlen brutalitás dacára, amivel garantálják, hogy a kemény kéz stratégiája következtében meredeken nő a büntől, az erőszaktól és az „apró bűnöket törvénytelen elzárásokkal és büntetésekkel, akár egész lakónegyedek katonai megszállásával és kollektív számonkéréssel” büntető gyakorlatról való félelem (Dammert – Malone 2006)¹³.

Figyelemre méltó tény: az Egyesült Államok büntetőjogi gyakorlatának és az általa ígért politikai előnyöknek akkora a vonzereje, hogy latin-amerikai vezetők egész sora továbbra is büntetőeljárású válaszokat követel az utcai bűnözésre, miközben baloldali pártok jutottak hatalomra, és a régiót „a neoliberais gondolatokkal és az Egyesült Államok gazdasági és politikai dominanciájával szembeni ellenállás epicentrumává tették” (Hershberg – Rosen 2006, 432). Ezt a szakadást illusztrálja, hogy Andrés Manuel López Obrador, Mexikóváros haladó polgármestere ünnepélyes keretek között írt alá egy 4 és fél millió dolláros szerződést a Giuliani Partners tanácsadó irodával (a számlát helyi munkaadók konzorciuma állja, élén Latin-Amerika leggazdagabb emberével, Carlos Slim Herúval) a „zéró tolerancia” varázsreceptjének az alkalmazására a mexikói fővárosban – annak ellenére, hogy szokásos intézkedései nyilvánvalóan alkalmatlanok voltak erre a terepre (Lorpard 2003)¹⁴. Így például a város megtisztítása az utcai árusoktól és az ablakmosóktól (többnyire gyerekektől) rendszeres rendőri beavatkozások útján eleve kudarcra ítélt elképzelés, hiszen több tízezer főről van szó, arról nem is beszélve, hogy központi szerepet töltenek be a város második gazdaságában, és ebből következően éppen azon szegényebb háztartások büdzséjében, amelyeknek a szavazatai nélkülözhetetlenek Obrador számára. Mi több,

maguk a mexikói rendőrök is jelentős mértékben részt vesznek a legkülönbözőbb informális – legális és illegális – tranzakciókban, amelyekkel kiegészítik nyomorbérüket. De ez mit sem számít: Mexikóban ugyanúgy, mint Marseille-ben vagy Milánóban nem az a fő cél, hogy realista stratégiákkal csökkentsék a bűnelkövetési rátát, hanem sokkal inkább az, hogy demonstrálják a hatóságok eltökéltségét a leszámolásra, és ezzel közvetve a hatalom erejét bizonygassák.

A *nyomor börtönei* nemzetközi fogadtatása és a bünyügyi igazságszolgáltatás alakulása az elmúlt évtizedben annyira különböző országokban, mint Svédország, Franciaország, Spanyolország és Mexikó nemcsak, hogy megerősítették azt a tényt, hogy a Bratton-mánia immár (majdnem) globális jelenséggé vált, hanem azt is, hogy a „zéró tolerancia” terjesztése egy szélesebb értelemben vett politikai receptsor nemzetközi propagálásába illeszkedik, amely összeköti a piac mindenhatóságát, a szociális védőháló zsugorodását és a büntetőrendszer eszköztárának a bevetését (Tham 2001; Mucchielli 2008; Medina-Ariza 2006 és Davis 2007). A „washingtoni konszenzus” a gazdasági deregulációról és a szociális védelem csökkentéséről valójában kiegészült a kriminalitás büntető kontrolljának pornográf és menedzseri közelítésével: a piac „láthatatlan keze” a büntető állam „vasóklét” hívja maga után. Terjedésük földrajzi és időrendi egybeesése igazolja központi tézisemet, mely szerint a rendőrség, a bíróság és a börtön szerepének erősödése és magasztalása az Első és a Második világ országaiban az elmúlt két évtized során teljes mértékben részét képezi a neoliberalis forradalomnak. Azokban az időszakokban és régiókban, amelyekben korlátozás nélkül egyre nagyobb teret nyer, az alacsonyán bérezett munka piacának a deregulációja szükségessé teszi a szociális védőháló restriktív újraszervezését, hogy a posztindusztriális proletariátust rákényszerítse bizonytalan időtartamú, alkalmi munkák vállalására. Ez a két folyamat pedig együttesen váltja ki az állam büntető szerepének az aktivizálását és megerősödését, elsőként abból a célból, hogy elnyomja és visszatartsa a társadalmi és regionális hierarchia alján kialakult szociális bizonytalanságból fakadó nagyvárosi diszlokációt, majd pedig azért, hogy helyreállítsa azoknak a politikusoknak a legitimitását, akik hitelüket veszítették, amikor tevőlegesen vagy hallgatólagosan hozzájárultak a szociális és gazdasági területek lebontásához (Wacquant 2008c). Ezzel szemben ott, ahol a neoliberalizmus ellenállásba ütközött a munkahelyek és a szociálpolitika védelmének a területén, a büntetőrendszer erősödését is megállították vagy elterelték: ezt bizonyítja a „zéró tolerancia” szirénéjekének makacs elutasítása az északi országokban (annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedben egyre határozottabban lépnek fel a kábítószerrel kapcsolatos elkövetések és az ittas vezetés ellen)¹⁵ és ebből következően a büntetés-végrehajtási intézményekben elzártak számának stagnálása vagy csak mérsékelt növekedése, noha maga a kriminalitás egyre nagyobb figyelmet és aggodalmat kelt ezekben a társadalmakban.

Ebből következően *A nyomor börtönei* felveti annak a szükségességét, hogy a napjainkban a fejlett társadalmakban a kriminálpolitika változásáról folytatott elméleti vita evolucionista modelljeit kiegészítsük, sőt, inkább helyettesítsük egy diszkontinuista és diffuzionista elemzéssel, amelynek a tárgyai az Egyesült Államokban kidolgozott büntetési elvek, normák és eljárások, vagyis a neoliberális kormányzás által alakított szociális egyenlőtlenség és nagyvárosi marginalitás összetevői lennének.

A Jock Young által megfogalmazott „kirekesztő társadalom” víziójában és David Garlandnak az „ellenőrzés kultúrájára” irányuló elemzésében, csakúgy, mint a büntetés legfrissebb eliasi, neodurkheimi és neofoucault-i felfogásában (Young 1999 és 2007; Garland 2001; Pratt 2002; Boutellier 2004; O'Malley 1998 és Simon 2007), a bűn és a büntetés politikai rekonfigurációjának a mai mozgásai egy társadalmi fázis – késői modernitás, posztmodernitás, a kockázat társadalma – beköszöntéből fakadnak, és endogén módon következnek a közbiztonság növekvő hiányára és annak a teljes társadalmi térre gyakorolt folyamányaira adott válaszként. *A nyomor börtönei*ben felvázolt (és későbbi közlésekben átdolgozott) modellben a keményebb büntetések irányába történt közpolitikai fordulat – amely egyszerre érinti a szociális védelmet és az igazságszolgáltatást – egy olyan politikai projekt alkotórésze, amely a szociális bizonytalanságra és annak a társadalmi és térbeli rend alsó szintjein jelentkező destabilizáló hatásaira reagál. Ez a projekt feltételezi az állam átalakítását és átrendezését a piaci jellegű mechanizmusok támogatására és az új, posztindusztriális proletariátus megfegyverzésére, miközben féken kell tartania a bérből élők fragmentációja, a szociális védelmi rendszer visszafogása és a fennálló etnikai (az USA-ban etnoraciális, Európában etnonacionális, Latin-Amerikában a kettőt keverő – Wacquant 2010¹⁶) hierarchia korrelatív újjászerveződése által generált belső zavargásokat. Ám az új Leviatán létrehozása magába foglalja az országhatárokon átlépő, több szintű ideológiai marketingkampányt folytató politikai mozgatók és értelmiségi vállalkozók külső hatásait is a tőke/munka viszonyra, a szociális védelemre és a rend fenntartására. Noha a neoliberalizmus a kezdeteitől fogva multilokális, policentrikus és földrajzi értelemben egyenlőtlen képződmény (Peck – Theodore 2007), a századforduló óta ennek az állam, a piac és a polgárság triászának a csúcсарól indított átalakításnak a neuralgikus központja igenis az Egyesült Államokban van, a belső körben néhány kollaboráns ország (mint például Európában Anglia és Dél-Amerikában Chile) az átjárás állomás szerepét tölti be, a periférián pedig az infiltrációs és hódító tervek célpontjai találhatók.

A késő modernitás vagy a posztmodernitás korába lépést szorgalmazók által bemutatott büntetésfilozófiai változás víziója és *A nyomor börtönei*ben felvázolt modell közötti elméleti ellentét összefoglalása a

következő táblázatban tekinthető meg. Előbbiek számára a büntetési tételek keményedése egy kulturális képződmény, amely a kriminalitás trendjeire adott válaszokban fogalmazza meg a szociális dilemmákat, míg a második szerint a szociális védelem korlátozása és a börtönök bővítése nem más, mint a nagyvárosi marginalitás kezelésének az eltolódása a segítettől a büntetés felé. Szerves részét képezi az állam átfogalmazásának, amely a gazdasági deregulációt és a társadalom alsó osztályaiban, etnikumaiban és térségeiben erősödő szociális bizonytalanság következményeinek a kordában tartását célozza. A két megközelítés között természetesen léteznek közös pontok és átfedések, így például a kizárólag a „bűn és büntetés” párosra koncentrált kriminológiai felfogások elutasítása, valamint a büntető szankció permutációját a mai társadalom általános tulajdonságaihoz kötő szándék, és a büntetésfilozófia kulturális dimenziója iránti kitüntetett figyelem. Ugyanakkor fontos rámutatni az eltérésekre, különös tekintettel a szegénység és a létbizonytalanság kérdésének, a nemzetközi hegemoniának és a nemzeteken felüli aktoroknak tulajdonított szerepre a szavaknak és a tetteknek az átszervezésében a büntetőjog területén, az új évszázad elején.

	(Young, Garland, Pratt, Simon)	(Wacquant)
<i>Modell</i>	késői modernitás/ posztmodernitás	neoliberalizmus
<i>Motor</i>	társadalmi fázis: késői modernitás, posztmodernitás, kockázati társadalom	politikai tervezet: a neoliberalizmus mint az állam átformálása
<i>Eredet</i>	endogén: fejlődés	vegyes: fejlődés és terjesztés (nemzeteken átnyúló aktorok)
<i>Előidéző</i>	közbiztonság hiánya: bűnelkövetések aránya és összetétele	szociális bizonytalanság: a bérből élők fragmentálódása és annak következményei
<i>Hordozók</i>	a kriminalitás elleni harc politikája és a rendfenntartás kultúrája	a workfare* és prisonfare* kombinációja
<i>Célpontok</i>	szétosztva a társadalmi tér egészében	a társadalmi osztályok, etnikumuk és térségek alsó szintjei

Néhány ritka kivételtől eltekintve az amerikai büntetőpolitikai szakemberek nem vettek tudomást az Egyesült Államokban a fordí-keynesiánus kompromisszum elutasítására válaszul kidolgozott rendőri, igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási sémák külföldi szövegműveiről – sőt, többnyire még a pusztá létezésüket is tagadják¹⁷. Márpedig a neoliberalis büntetőpolitika analitikai és politikai tétjeinek a felderítéséhez elengedhetetlen figyelembe venni ezt a határokat átlépő terjeszkedést, amely nem csak a zéró tolerancia elvét vitte el Európa szívébe, hanem a kijárási tilalmat és az elektronikus megfigyelést, a fiatalkorúak átnevelő táboraikat és

a preventív elzárást, a küszöbítéleteket, a szexuális természetű bűnökért korábban elítéltek nyilvántartásba vételét és a fiatalokúak átterelését a felnőtt bíróságok elé. Először is felfedi a munkaerő-piac deregulációja, a szociális védelem csökkentése és a keményebb büntetések terjedése közötti közvetlen kapcsolatokat, miközben rámutat együttes és egymást követő terjedésükre minden egyes ország esetében. Árukladó jelzés például, hogy az Egyesült Királyság elsőként a munka világát rugalmasabbá tevő politikát, majd az Egyesült Államok által megújított kötelező *workfare* modelljét tette magává, mielőtt importálta volna a kriminalitás elleni harc tengerentúlon kifejlesztett agresszív idiómáit és programjait, hogy aztán megágyazzon a hatóságok megújult erkölcsi kérlelhetetlenségének és büntetőjogi szigorának (King – Wickham-Jones 1999; Peck – Theodore 2001; Jones – Newburn 2002).

Ezután az amerikai gyártású büntetésjogi receptek nemzetközi útjának a követésével elkerülhetjük az amerikai kivételesség fogalmi csapdáját, csakúgy, mint a „késői modernitás” homályos bizonygatását, és rámutatunk a büntető állam erősödését szolgáló mechanizmusokra – vagy esetleg azt fékező intézményi akadályokra és ellenállási vektorokra – a hasonló politikai-gazdasági tropizmus alá rendelt társadalmak teljes spektrumában. Ez pedig elvezet minket az Egyesült Államok büntető gyakorlatának a keményedését nem idioszinkratikus jelenségként, hanem egy különösen virulens esetként való értelmezéséhez, amely számos tényező együttállásának köszönhetően segíti, gyorsítja és erősíti az amerikai társadalom szociális bizonytalanságának a büntető eszközökkel történő mérséklését: ezen tényezők közé tartozik a bürokrácia szélsőséges fragmentálódása, a „személyes felelősség” mantráját sulykoló morális individualizmus ereje, a munka általános értékvesztése, az etnikai és osztályalapú szegregáció szokatlanul magas foka és az a vastag és merev etnorasszista választóvonal, amely a feketék széteső hipergettókba zárt alsóbb osztályait a csökkenő szociális védelem és az erősödő büntetőpolitika konvergáló hadjáratainak a célpontjaivá teszi (Wacquant 2008d és 2010).

Végül pedig visszamenőleges okozati kapcsolat létezik a politikai innováció és versengés területén a helyi (városi vagy regionális), országos és nemzetközi szinten, amiből kiderül, hogy a „zéró tolerancia” és „a börtön hat” szlogen globalizációjának a nyomon követésével kielemezhetők a büntetőjogi fogalmak és intézkedések kiválasztási és értelmezési folyamatai az egyes kormányzati szinteken, amely folyamatok általában egyetlen országon végzett elemzés esetén nem észrevehetőek vagy elkerülnek a figyelmet. Ez az országghatárokon átnyúló közelítés új oldalról mutatja be a napjainkban mindenhol uralkodó neoliberais vélekedést, amely az Egyesült Államokbeli döntéshozók és professzorok helyi fogalmainak és problémáinak a globális elterjedésével változtatta meg a politikai vitákat: büntetésfilozófiájának és gyakorlatának az exportálásával Amerika világszerte igazodási pontként határozta meg magát a bűnözés elleni harc-

ban, és lényegében partikularitásának az univerzálissá tételével legitimálta saját felfogását a rend fenntartásáról¹⁸. Ha végigkövetjük az Egyesült Államokban gyártott büntetőjogi szlogenek és intézkedések terjedését a határokon túlra, hangsúlyosan tevődik fel a keményebb büntetésekkel szembeni politikai ellenállás szociális és kulturális bázisának a kérdése: mivel magyarázható, hogy Németország és Skandinávia, Kanada és Japán nem követte a példát, vagy csak vonakodva hajlandó fokozni a büntetési tételeket és növelni a börtönnépességet? Azért van ez, mert kevésbé haladtak előre a gazdasági dereguláció, az osztálykülönbségek és a nagyvárosi elszegényedés útján, vagy mert fáziskésésben vannak a szegénység szociális ellenőrzéséből a büntetőjogi ellenőrzésbe történő átmenetben? Netán a közeli társadalmi ellenőrzés formáinak, a kulturális értékeknek, a bürokrácia szervezettségének, a szakértői tekintélynek és a társadalmi befogadás iránti civil elkötelezettségnek olyan sajátos kombinációival rendelkeznek, amelyek lehetővé teszik számukra az elzárások számának az emelésére irányuló nyomás kikerülését, ahogy azt a közelmúltban Japánban történtek illusztrálják (Johnson 2007)?¹⁹

Úgy is, mint az amerikai büntetésjogi modell századvégi nemzetközi terjedésének szentelt első monográfia, *A nyomor börtönei* élen járt abban, hogy a „közpolitikai transzfer” tanulmányozását kiterjessze a rendőrség és az igazságszolgáltatás területére (vö. Newburn – Sparks 2004; Jones – Newburn 2006; Muncie – Goldson 2006 és Andreas – Nadelmann 2006). Ebben a tekintetben könyvem közvetett módon hozzájárult a kriminalitás és az igazságszolgáltatás globalizációjának a büntetés szemszögéből történő kutatásához, ám szembe megy a globalizáció tanulmányozásának jelenlegi trendjeivel, amennyiben azt állítja, hogy az a folyamat, amely a globális konvergencia felé tartó spontán és jóindulatú, a politikai szféra technológiai és kulturális unifikációja által kialakított mozgásnak álcázza magát, valójában egy rétegezett, differenciált és diffraktált amerikanizációs folyamat, és ezt elősegíti az állami döntéshozók, az ideológiai vállalkozók és az Egyesült Államokbeli és a befogadó országokbeli egyetemi marketingesek hierarchikus hálózatainak a stratégiai tevékenysége. Felhívja továbbá mindazokat a kutatókat, akik a közpolitika globális migrációját vizsgálják, hogy elemzésük körébe vonják be a gazdasági és szociális politikák mellett a büntetéspolitikát is, és figyeljenek fel a kormányzati akciótervek nemzetközi terjedésében az agytrösztök és a heteronóm diszciplínák és kutatók által játszott mozgatószerepre²⁰.

A nyomor börtöneinek a nemzetközi pályája – az általa lekövetett büntetőpolitikai hulláméhoz hasonlóan – megértette velem, hogy a neoliberális büntetésfilozófia nemcsak hogy előrehaladottabb fázisban tart, hanem diverzifikáltabb és komplexebb, mint amiként a könyvemben leírtam. Ahogy léteznek „variánsai” a kapitalizmusnak, ugyanúgy létezik számos, a piac uralma felé vezető út is, és ebből következően ugyanannyi, a szegénység kriminalizálása felé vezető út is. Maga a kriminalizálás is

számos formát ölt, amely nem csak az elzárások szaporodását jelentheti (Európában inkább a „rendőriesség” formái terjednek, amire bizonyíték a házi őrizetesk számának a megduplázódása Franciaországban 2002 óta). A rendőri, bírói és büntetés-végrehajtási szervek különböző alosztályainak a szűrőjén átjutva különböző hatásokat eredményez. Beleágyazódik az állampolitika különböző területeibe, beavatkozik más közjavak és szolgáltatások biztosításába, mint például az egészségügy, a gyermekvédelem és a szociális lakások kiutalása. Gyakran vált ki ellenérzéseket, sokszor ütközik ellenállásba, és néha élénk ellentámadásokat idéz elő²¹. Mi több, a büntetőpolitika anyagi és diszkurzív összetevői között megszakadhat a kapcsolat, és külön utakon járhatnak, ami a büntetésnek, mint a kategorizálás eszközének és a határok meghúzásának a szimbolikus hivatását hiperbolikusan emeli ki. Mindezek miatt szükséges módosítani és továbbfejleszteni *A nyomor börtöneiben* felvázolt, neoliberalizmus és büntetőpolitika közötti kapcsolatrendszer kezdetleges modelljét.

Erre a feladatra vállalkozik a *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity* (Wacquant 2009). Ez a könyv szakít a büntetés gazdaságpolitikájának a hagyományos paramétereivel és ugyanabba az elméleti keretbe foglalja a szociálpolitika és az igazságszolgáltatás fejlődését, miközben egyenlő figyelmet szentel a közpolitika instrumentális és expresszív vetületeinek. Magáévá teszi és alkalmazza Pierre Bourdieu fogalmát a „bürokratikus térről”, hogy bemutassa: az elmúlt negyedszázad során a fejlett társadalmakban bekövetkezett szociális és büntetőjogi változások kölcsönhatásban állnak egymással (Bourdieu 1993); a fukarul mért *workfare* és a bőkezűen osztott *prisonfare* egyazon rendszer részeit képezik, amely a morális behaviorizmus égisze alatt szándékozik megfegyelmelni és felügyelni a szegényeket; és a terjeszkedő és drága büntetőrendszer nem egyszerűen következménye a neoliberalizmusnak – ahogy azt *A nyomor börtöneiben* feltételeztem –, hanem szerves része magának a neoliberalális államnak. A buzgón teljesítő rendőrség, a kérlelhetetlen igazságszolgáltatás és a jól feltöltött börtön hadrendbe állítása nem ellentétes a neoliberalizmussal, és nem is tér el tőle, hanem éppen ellenkezőleg, nélkülözhetetlen komponense, amennyiben az általa generált nagyvárosi szegénység és szociális marginalizálódás kezelési technikája, hozzájárul a gazdaság deregulációjához és a szociális védelem szűkítéséhez. A neoliberalizmusnak pusztán gazdasági, piaci birodalomként való, a neoliberalális ideológiából fakadó „finomabb” felfogásával szemben a valódi neoliberalizmus „keményebb” szociológiai jellemzését javaslom, amely négy intézményi logikát fog össze: mindenre kiterjedő piacosodás, fegyelmező megfigyelés a *workfare* eszközével, egy aktívan büntető állam és az „egyéni felelősség” kulturális trópusa.

Úgy tűnik, a büntetéspolitika mai ténykedése az állam modellváltásának és potensebbé válásának egy szélesebb folyamatába illeszkedik be, és meghaladottá teszi a szociálpolitika és a büntetőpolitika hagyó-

mányos szétválasztását mind tudományos téren, mind pedig a politikai vitákban. A rendőrség, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás intézményei nem pusztán a hatóságok technikai eszközei, amelyekkel a kriminalitásra adnak választ – ahogy azt a jog és a kriminológia által is alátámasztott józan ész feltételezné –, hanem lényegi politikai tényezők, amelyeknek révén a Leviatán egyszerre létrehozza és menedzseli is az egyenlőtlenséget, a marginalitást és az identitásokat, valamint bizonyítja saját létjogosultságát is. Mindezek a küldetések együttesen mutatnak rá arra, hogy szükséges kifejleszteni a büntető állam történelmi visszatérésének a politikai szociológiáját a XXI. század hajnalán, amely szellemi projekthez a *Punishing the Poor* egyben hozzájárul és invitál is²².

Jegyzetek

- ¹ A csillaggal jelölt kifejezésekhez lásd a cikk végén található *Fogalommagyarázatot*.
- ² A „prison works” szlogent Reagan, az idősebb Bush és Clinton elnökök idején vezették be és skandálták az igazságügy hivatalnokai, ezzel bizonygatva, hogy az elzárás hatásos módszer a bűnelkövetések számának csökkentésére. Az óceán innenső partján Jack Straw, Tony Blair brit kormányának munkáspárti igazságügy-minisztere vette át lelkesen ezt a jelszót, amit a kriminológusok leegyszerűsítésre hajlamos része is visszhangzott.
- ³ Elsőként az „alulról történő” városi polarizáció logikáját az Egyesült Államokban és Európában, lásd Wacquant (2006). Kimutatom az analitikus kapcsolatokat a letaszításról szóló tanulmányom és a pónalizáció között, lásd Wacquant (2008a).
- ⁴ A posztindusztriális társadalmak munkaerő-piaci deregulációjának a különböző ütemét elemzi Boje (1993), Esping-Andersen – Regini (2004) és Koch (2006). Az amerikai ihletésű „workfare” elterjedését más fejlett társadalmakban Trickey – Loedemel (2001), Peck (2001) és Handler (2004) követi nyomon.
- ⁵ A találkozó egy könyv kiadásához vezetett, amelyet az igazságért harcoló aktivisták széles körben olvasnak és használnak Franciaországban (Sainati – Bonelli 2001). A szegénység amerikai hatásra kialakult franciaországi pónalizációjáról részletes és naprakész diagnózist ad Sainati – Schalchli (2007), Bonelli (2008) és Mucchielli (2008).
- ⁶ A szegénység elleni harc latin-amerikai büntetőpolitikájának a konkrét módzatairól és következményeiről lásd Wacquant (2008b).
- ⁷ Egy egyszerű meglátás Argentínával kapcsolatban: a középbal jelöltje, Anibal Ibarra kampányának a fő szórólapján „Buenos Aires, un compromiso de todos” címmel a kriminalitás elleni harcot helyezte választási ígéreteinek az élére. „El compromiso de Ibarra-Felgueras: Con la seguridad: vamos a terminar con el miedo y a combatir el delito con la ley en la mano”. Miután szerepeltem az országos televízióban egy, a könyvemről szóló vitaműsorban, a peronista párt jelöltjei megkeresték a kiadómat, hogy vállalnám-e a közös megjelenést egy sajtókonferencián, ahol taktikai okokból tiltakoznának Ibarra „keménykezü” elkötelezettsége ellen.
- ⁸ Valamennyi számadat forrása: International Center for Prison Studies (2007). Lásd még Salla – Ballesteros (2008).

- ⁹ Az Egyesült Államok külpolitikája és az igazságszolgáltatás normái és céljai közötti kapcsolatokat elemzi hosszabb távlatban Nadelman (1994).
- ¹⁰ Ennek a szervezetnek a nevét „Amerika-közi politikai eszmecsere fórumának” fordíthatnánk, ám egyoldalú cseréről van szó, hiszen kizárólag az Egyesült Államokból irányul a latin-amerikai országok felé.
- ¹¹ A Manhattan Institute dél-amerikai szövetségesei közé tartozik Braziliában az Instituto Liberal, a Fundação Victor Civita és a Fundação Getúlio Vargas, Chilében az Instituto Libertad y Desarrollo és a Fundación Paz Ciudadana, Argentínában a Fundación Libertad. A „zéró tolerancia” elvének közvetlen alkalmazhatóságába vetett vakhitet a két kontinens közötti hatalmas szociális, politikai és adminisztratív jellegű különbségek ellenére W. Bratton és W. Andrews elemzi „Driving Out The Crime Wave: The Police Methods that Worked in New York City Can Work in Latin America” című cikkében (*Time Magazine*, 2001. július 23.).
- ¹² „The Americas Court a Group That Changed New York” (*New York Times*, 2002. november 11).
- ¹³ Egy braziliai példát hoz fel Resende (1995), valamint lásd még J. Padilha díjnyertes dokumentumfilmjét (*Tropa de Elite* 2007).
- ¹⁴ A 36 órás villámlátogatás rövid összefoglalóját, amely alatt „a világ legjobban fizetett bűnüldözési tanácsadója” Mexikóváros rosshírű negyedeit és luxus-szállodáit is felkereste, lásd T. Weiner: „Mexico City Journal: Enter Consultant Giuliani, His Fee Preceding Him” (*New York Times*, 2003. január 16.).
- ¹⁵ Jelzésértékkel bír, hogy a *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* elmúlt évtizedének egyetlen száma sem tartalmaz akár csak egyetlen utalást Brattonra vagy Giulianira, és a „zéró tolerancia” elvéről is csak annyit jegyez meg, hogy az északi társadalmak keretén belül nem alkalmazható.
- ¹⁶ Lásd még az erre a szövegre adott válaszokat: J. Campbell, B. Harcourt, M. Mayer, J. Peck, F. Piven, és M. Valverde, in: *Theoretical Criminology* 13, No. 4 (2009).
- ¹⁷ Miközben az amerikai büntetőjogi kategóriák és politikák tengerentúli terjesztése már nagyban folyt, M. Tonry (2001, 519) azt írta, hogy „az Egyesült Államok nem hatékony importőr és nem is befolyásos exportőr” a bűnüldözési intézkedések terén, és azt állította, hogy „a nyugat-európai országok arra törekednek, hogy átvesszik mindazokat az újításokat, amelyek más európai országban sikeresnek tűnnek, de az Egyesült Államok gyakorlatából lényegében semmit”. Egy friss, az amerikai „Börtönállam”-ról szóló társadalomtudományi elemző áttekintés (Gottschalk 2008) egy szót sem ejt az Egyesült Államokbeli fejlemények külföldi hatásairól.
- ¹⁸ Nem véletlen, hogy az Egyesült Államok a kriminalitással kapcsolatos fogalomrendszert és politikát a „zéró tolerancia” elvével, a szegénységgel kapcsolatosakat az „underclass” mítoszával, a „fajjal” kapcsolatosakat pedig a hipodeszcendencia (a vegyes házasságokból származó utódokat automatikusan az „alacsonyabb rendű” szülőhöz soroló) elvével együtt exportálta, lásd Bourdieu – Wacquant (1998).
- ¹⁹ Néhány példa a kevés, de gyorsan gyarapodó számú műből a fejlett társadalmak büntetőfilozófiai különbségeiről: Pratt (2008a és 2008b), Oberwittler – Höfer (2005), Doob – Webster (2006), Cavadino – Dignan (2006) és Lacey (2008).
- ²⁰ Egy tekintélyes szociológiai összefoglaló a politikai gondolkodás nemzetközi terjedéséről (Dobbin – Simmons – Garrett 2007) meg sem említi a bűnözés és a büntetés kérdéseit, és csak egszszor esik szó benne az agytrösztkről.

- ²¹ Az amerikai és nemzetközi hatások izgalmas elemzését adja a fiatalok bűnözés legújabb tendenciáiról és az újraponalizáció ellenzéséről Muncie (2008).
- ²² Ezt a hozzájárulást egészíti ki az Egyesült Államokban, az Európai Unióban és Braziliában folytatott elemzés az etnikai-faji megkülönböztetés és a pónalizáció szinergikus kapcsolódásáról: *Deadly Symbiosis: Race and the Rise of the Penal State* (2010).

Fogalommagyarázat

- * *Business improvement districts*: ez a fogalom az amerikai metropoliszok városközpontjában létesített vállalkozások számára a köz- és a magánszféra együttműködésével kialakított zónák politikájára utal. Ez lehetővé teszi a számukra, hogy magasabb színvonalú közszolgáltatásokban részesüljenek (takarítás, biztonság, közterületi bútorzat, marketing, stb.), amelyek különadók fizetése ellenében javítják a környék „életminőségét”.
- * *Prisonfare*: a „welfare”, avagy a függő viszonyba került szegényeknek célzottan szóló, stigmatizáló és fegyelmező célú szociális segélyprogramok analógiájára megalkotott kifejezésen mindazokat az eszközöket értem, amelyek révén az állam büntetőjogi választ ad a szociális bizonytalanság és a nagyvárosi marginalizálódás terjedése által okozott anyagi és erkölcsi károkra, valamint a rendőrség, az igazságszolgáltatás és a börtön egymással összefüggő hadrendbe állítása körüli fogalomrendszer, közbeszédet és szakértői tudást. A problematikus populációk és területek „kezelésének” három lehetséges stratégiája a pónalizáció, a szocializáció és a medikalizáció.
- * *School vouchers*: a kifejezés egy olyan adóhitel-rendszer takar, amelynek a keretében az állam visszatéríti a közoktatásra eső adóhányadukat azoknak a családoknak, amelyek magániskolákba íratják be a gyerekeiket. Ezzel a két szektor konkurenciáját és az „iskolai piac” logikájának az érvényesülését segítik elő.
- * *Squeegee man*: az 1990-es évek elején Manhattanben a piros lámpánál megálló autósoknak aprópénz fejében ablakmosást szolgáltatókat nevezték így. Bár a szabad vállalkozás feltétlen híve volt, államügyészként és polgármester-jelöltként Giuliani megígérte, hogy felszámolja ezeket az informális utcai vállalkozókat (akiket „a társadalom élődíjeinek” nevezett), mert véleménye szerint foltot ejtettek a város összképén és fenyegetést jelentettek a tisztességes polgárok számára.
- * *Workfare*: általában minden olyan szociális segélyt nyújtó politika, amely a kedvezményezettjeit igyekszik visszajuttatni a munkaerő-piacra (avagy „aktivizációs politika”, mint például a Franciaországban bevezetett RSA, avagy aktív szolidaritási jövedelem). Ezek a politikai megoldások egy adott kategóriának járó jogra épülő védelmet lecserélnek egy szerződéses és feltételekhez kötött kapcsolattal, amelynek a keretén belül a kedvezményezett kénytelen elfogadni alkalmi munkákat is. A *workfare* fogalom megfelelője az állam büntető ágában a fent ismertetett *prisonfare*.

Bibliográfia

Andreas, P. – Nadelmann, E. 2006: *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations*. Oxford University Press

- Boje, Thomas P. (dir.) 1993: *Post-Industrial Labour Markets: Profiles of North America and Scandinavia*. Routledge
- Bonelli, L. 2008: *La France a peur. Une histoire sociale de l'insécurité*. La Découverte
- Bourdieu, P. 1993: Esprits d'État: genèse et structure du champ bureaucratique. *Actes de la recherche en sciences sociales* No. 96–97 (1993), 49–62.
- Bourdieu, P. – Wacquant, L. 1998: Les ruses de la raison impérialiste. *Actes de la recherche en sciences sociales* No. 121–122 (1998), 109–118.
- Boutellier, H. 2004: *The Safety Utopia: Contemporary Discontent and Desire as to Crime and Punishment*. Kluwer Academic Publishers
- Cavadino, M. – Dignan, J. 2006: *Penal System: A Comparative Approach*. Sage
- Dammert, L. – Malone, M. F. T. 2006: Does It Take a Village? Policing Strategies and Fear of Crime in Latin America. *Latin American Politics and Society* 48 (4) (2006), 27–51.
- Davis, D. E. 2007: El factor Giuliani : delincuencia, la „cero tolerancia” en el trabajo policiaco y la transformación de la esfera pública en el centro de la ciudad de México. *Estudios Sociológicos* 25 (2007), 639–641.
- Dobbin, F. – Simmons, B. – Garrett, G. 2007: The Global Diffusion of Public Policies: Social Construction, Coercion, Competition, or Learning? *Annual Review of Sociology* 33 (2007), 449–472.
- Doob, A. N. – Webster, C. M. 2006: Countering Punitiveness: Understanding Stability in Canada's Imprisonment Rate. *Law & Society Review* 40 (2) (2006), 325–368.
- Esping-Andersen, G. – Regini, M. 2004: *Why Deregulate Labour Markets?* Oxford University Press
- Garland, D. 2001: *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. University of Chicago Press
- Gottschalk, M. 2008: Hiding in Plain Sight: American Politics and the Carceral State. *Annual Review of Political Science* 11 (2008), 235–260.
- Handler, J. 2004: *Social Citizenship and Workfare in the United States and Western Europe: The Paradox of Inclusion*. Cambridge University Press
- Hershberg, E. – Rosen, F. 2006: *Latin America After Neoliberalism: Turning the Tide in the 21st Century?* New Press
- International Center for Prison Studies 2007: *World Prison Brief*. King's College
- Iturralde, M. 2008: Emergency Penalty and Authoritarian Liberalism: Recent Trends in Colombian Criminal Policy. *Theoretical Criminology* 12 (3) (2008), 377–397.
- Johnson, D. T. 2007: Crime and Punishment in Contemporary Japan. *Crime and Justice: A Review of Research* 36 (2007), 371–423.
- Jones, T. – Newburn, T. 2002: Learning from Uncle Sam? Exploring US Influences on British Crime Control Policy. *Governance: An International Journal of Policy* 15 (1) (2002), 97–119.
- Jones, T. – Newburn, T. 2006: *Policy Transfer and Criminal Justice*. Open University Press
- King, D. – Wickham-Jones, M. 1999: From Clinton to Blair: The Democratic (Party) Origins of Welfare to Work. *Political Quarterly* 70 (1) (1999), 62–74.
- Koch, M. 2006: *Roads to Post-fordism: Labour Markets and Social Structures in Europe*. Ashgate
- Lacey, N. 2008: *The Prisoner's Dilemma: Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*. Cambridge University Press

- Lorpard, J. P. 2003: Robocop in Mexico City. *NACLA: Report on the Americas* 37 (2) (2003)
- Medina-Ariza, J. 2006: The Politics of Crime in Spain, 1978–2004. *Punishment & Society* 8 (2) (2006), 183–201.
- Mucchielli, L. (dir.) 2008: *La frénésie sécuritaire. Retour à l'ordre et nouveau contrôle social*. La Découverte
- Mucchielli, L. 2008: Le „nouveau management de la sécurité” à l'épreuve: délinquance et activité policière sous le ministère Sarkozy (2002–2007). *Champ pénal* 5 (2008)
- Muncie, J. 2008: The „Punitive Turn” in Juvenile Justice: Cultures of Control and Rights Compliance in Western Europe and the USA. *Youth Justice* 8 (2) (2008) 107–121.
- Muncie, J. – Goldson, B. (dir.) 2006: *Comparative Youth Justice*. Sage
- Nadelman, E. A. 1994: *Cops Across Borders: The Internationalization of U.S. Criminal Law Enforcement*. Pennsylvania State University Press
- Newburn, T. – Sparks, R. (dir.) 2004: *Criminal Justice and Political Cultures: National and International Dimensions of Crime Control*. Willan
- O'Malley, P. (dir.) 1998: *Crime and the Risk Society*. Ashgate
- Oberwittler, D. – Höfer, S. 2005: Crime and Justice in Germany: An Analysis of Recent Trends and Research. *European Journal of Criminology* 2 (4) (2005) 465–508.
- Peck, J. 2001: *Workfare States*. Guilford Press
- Peck, J. – Theodore, N. 2001: Exporting Workfare/Importing Welfare-to-Work: Exploring the Politics of Third Way Policy Transfer. *Political Geography* 20 (4) (2001) 427–460.
- Peck, J. – Theodore, N. 2007: Variegated Capitalism. *Progress in Human Geography* 31 (6) (2007) 731–772.
- Pratt, J. 2008a: Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *British Journal of Criminology* 48 (2008) 119–137.
- Pratt, J. 2008b: Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. Part II: Does Scandinavian Exceptionalism Have a Future? *British Journal of Criminology* 48 (2008) 275–292.
- Pratt, J. 2002: *Punishment and Civilization: Penal Tolerance and Intolerance in Modern Society*. Sage
- Resende, J. 1995: *Operação Rio. Relato de uma guerra brasileira*. Página Aberta
- Sainati, G. – Bonelli, L. (dir.) 2001: *La Machine à punir. Pratique et discours sécuritaires*. L'Esprit frappeur
- Sainati, G. – Schalchli, U. 2007: *La Décadence sécuritaire*. La Fabrique
- Salla, F. – Ballesteros, Rodriguez P. 2008: *Democracy, Human Rights and Prison Conditions in South America*. Núcleo de Estudos da Violência
- Simon, J. 2007: *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. Oxford University Press
- Tham, H. 2001: Law and Order as a Leftist Project? The Case of Sweden. *Punishment & Society* 3 (3) (2001) 409–426.
- Tonry, M. 2001: Symbol, Substance, and Severity in Western Penal Policies. *Punishment and Society* 3 (4) (2001) 517–636.
- Trickey, H. – Loedemel I. (dir.) 2001: *An Offer You Can't Refuse: Workfare in International Perspective*. Policy Press

- Valdés, J. G. 1984: *Pinochet's Economists: The Chicago School in Chile*. Cambridge University Press
- Wacquant, L. 1999: *Les Prisons de la misère*. Raisons d'agir
- Wacquant, L. 2003: Towards a Dictatorship over the Poor? Notes on the Penalization of Poverty in Brazil. *Punishment & Society* 5 (2) (2003) 197–205.
- Wacquant, L. 2006: *Parias urbains. Ghetto, banlieues, Etat*. La Découverte
- Wacquant, L. 2008a: Le corps, le ghetto et l'État pénal. *Labyrinthe* No. 31 (2008) 71–91.
- Wacquant, L. 2008b: The Militarization of Urban Marginality: Lessons from the Brazilian Metropolis. *International Political Sociology* 1 (2) (2008) 56–74.
- Wacquant, L. 2008c: Ordering Insecurity: Social Polarization and the Punitive Upsurge. *Radical Philosophy Review* 11 (1) (2008) 9–27.
- Wacquant, L. 2008d: Racial Stigma in the Making of the Punitive State. In: Loury Glenn, C. et al.: *Race, Incarceration and American Values*. MIT Press, 2008, 59–70.
- Wacquant, L. 2009: *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Duke University Press
- Wacquant, L. 2010a: Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare and Social Insecurity. *Sociological Forum* 25 (2) (2010) 197–220.
- Wacquant, L. 2010b: *Deadly Symbiosis: Race and the Rise of the Penal State*. Polity Press
- Young, J. 1999: *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. Sage
- Young, J. 2007: *Vertigo of Late Modernity*. Sage

(Fordította: Bayer Antal)

(Eredeti megjelenés: *Mouvement des idées et des luttes*, 2010. június 5. <http://www.mouvements.info/La-tornade-securitaire-mondiale.html>.)

A cikk *A nyomor börtönei* új (átdolgozott és bővített) amerikai kiadásához [University of Minnesota Press, 2009] készült utószón alapul.)